



कुकुटपालनात



जैवसुरक्षेचे महत्व



जैवसुरक्षा राखण्यासाठी कुकुटपालनामध्ये प्रत्येकाने काटेकोरपणे प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. जर सांसर्गिक रोग आला तर आर्थिक नुकसान टाळण्यासाठी जैवसुरक्षेचे नियम पाळावे. जैवसुरक्षा म्हणजे आपल्या पक्ष्यांचे जिवाणू, विषाणू, कवक, कृमी, परोपजीवी, रोग पसरविणारे जैविक घटक (उंदीर, कीटक इ.) आणि रोगराईस कारणीभूत ठरणाऱ्या इतर घटकांपासून वेळीच संरक्षण करणे होय. जैवसुरक्षेची संपूर्ण काळजी घेतल्यानंतरसुद्धा एखादा रोग कोंबड्यांमध्ये आला तर त्याची तीव्रता कमीत कमी ठेवून होणारे नुकसान जैवसुरक्षेच्या माध्यमातून टाळता येते. कुकुटपालनात पक्ष्यांना आजारापासून दुर ठेवण्यासाठी उपाययोजना पद्धत म्हणजेच जैवसुरक्षा होय.

कुकुटपालनात सांसर्गिक आजाराची लागण झाल्यास तो कमी वेळात वेगाने पसरतो आणि मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक नुकसान होते. एका ठिकाणी आलेला आजार इतर ठिकाणी पसरण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. संसर्गजन्य आजारांपासून होणारे आर्थिक नुकसान टाळण्यासाठी कुकुटपालनामध्ये जैवसुरक्षा ठेवणे महत्वाचे आहे.

जैवसुरक्षेसाठी बाब म्हणजे संसर्गजन्य आजारांचे स्रोत आणि ते पसरविणारे/संक्रमित करणारे घटक शोधून त्यांचा कुकुटपालनामध्ये संभावित संक्रमणाची शक्यता संपवणे ही होय. यासोबतच पक्षी घरातील योग्य तापमान, प्रकाशशेजना आणि मोकळी हवा राखावी. पक्ष्यांना चांगल्या प्रतीचे खाद्य, स्वच्छ आणि ताजे पाणी द्यावे. आवश्यक त्या वेळी योग्य औषधोपचार करावेत. हानिकारक रोगांवरील लसीकरण करावे. आजारी पक्षी वेळ न घालवता वेगळे करावे. मरतूक आणि गादीसाठी वापरलेले तूस जाळून अथवा पुरून टाकावे, पूर्णपणे ताणरहित वातावरण देण्याचा प्रयत्न करावा.

जनावरे, पक्षी, खाद्य आणि पाणी यामध्ये नैसर्गिकरीत्या विशिष्ट घटक असतात आणि ते कोंबड्यांमध्ये संसर्गक्षम असू शकतात. आजारपणातून बरे झालेले पक्षी कोंबड्यांव्यतिरिक्त इतर पक्षी, कुत्रे, मांजरी, उंदीर, घूस, डास, कीटक, परसातील पक्षी आणि जंगली पशू-पक्षी संसर्गजन्य आजारांचे स्रोत ठरू शकतात. आजार संक्रमित करणाऱ्या घटकांमध्ये जैविक आणि अजैविक घटकांचा समावेश होतो. हे घटक जिवाणू, विषाणू कवक इ. धारण करून आजार संक्रमित करीत असतात. या घटकांमध्ये मनुष्य, कापड, पादत्राणे, पाळीव व जंगली पशू-पक्षी, उंदीर, कीटक, वाहने, पक्षीगृह आणि त्या ठिकाणी वापरात असलेल्या वस्तू/साधने इ. चा समावेश असू शकतो.

प्रकाशन

महाराष्ट्र पशु व मत्त्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर, संशोधन अनुदान अंतर्गत

कुकुटपालनामध्ये आजारांचे संक्रमण करणारा सर्वात महत्वाचा घटक मनुष्यप्राणी होय. दररोज कळत-नकळत त्यांचा संपर्क आजारांच्या स्रोतांशी येत असतो आणि असे व्यक्ती आजार संक्रमित करण्यात महत्वाची भूमिका पार पाडत असतात. त्यामुळे पक्षीगृहाच्या संपर्कात येणाऱ्या व्यक्तींनी काटेकोरपणे जैवसुरक्षेचे नियम पाळावे. जैवसुरक्षा राखण्यासाठी स्वतःच्या कोंबडी पक्षी गृहाचे सुयोग्य नियोजन व व्यवस्थापन करावे; जेणेकरून आजारांना दूर ठेवता येईल.

जैवसुरक्षेसाठी उपाय :

- पक्षीगृहाचे शेड बांधताना त्यात कुरतडणारे/सरपटणारे प्राणी, परसातील/जंगली पक्षी येऊ शकणार नाहीत, याची काळजी घ्यावी. पाळीव प्राणी, कुत्रे व मांजरी यांना शेडपासून दूर ठेवावे. शेडमधील घाण व सांडलेले खाद्य वेळीच स्वच्छ करावे. एकात्मिक कीटकनियंत्रण सारखी उपाययोजना करून कीटकांवर नियंत्रण मिळवावे.
- शेड पूर्णपणे स्वच्छ व निर्जुतुक करता येतील अशा उपाययोजना करावा.
- विनाकारण लोकांना शेडमध्ये प्रवेश देऊ नये. भेटी देणाऱ्यांच्या नोंदी ठेवाव्यात. कामगारांना घालण्यासाठी वेगळे कपडे, पादत्राणे, मोजे, हातमोजे, टोपी आणि मास्क द्यावेत. शक्यतो वाहनांना प्रवेश देऊ नये. प्रवेश द्यावयाचा झाल्यास प्रवेश करताना व बाहेर पडताना त्यांना निर्जुतुक करावे. वाहनांना शेडपासून लांब उभे करावे.
- शेडमध्ये वापरात येणारी खाद्याची, पाण्याची भांडी व इतर साधने ठराविक कालावधीनंतर स्वच्छ व निर्जुतुक करून घ्यावीत.
- काम करणाऱ्या कामगारांनी परसातील पक्षी, जंगली बदके, कोंबड्यांचे विक्रीचे ठिकाण इत्यादींच्या संपर्कात येणे शक्यतो टाळावे.
- पक्षी विकत घेताना निरोगी व उत्तम वंशावलीची घ्यावीत. शक्यतो शेडमध्ये एकाच वेळी पक्षी आणावे. एकाच वेळी सर्व पक्ष्यांची विक्री करावी. असे शक्य नसल्यास वयोगटानुसार पक्षी वेगवेगळ्या ठिकाणी ठेवावे. पक्षी हाताळताना लहान, तरुण व वयस्क असा क्रम ठेवावा.
- पक्ष्यांना समतोल खाद्य, स्वच्छ व ताजे पाणी उपलब्ध असावे. खाद्य व पाण्यातून आजार संक्रमित होणार नाहीत याची खात्री करावी.
- गादीसाठी वापरण्यात येणारे तूस/भुसा चांगल्या प्रतीचा असावा. पक्षी काढल्यानंतर त्याची योग्य विल्हेवाट लावावी.
- नवीन पक्षी टाकण्याआधी शेडचे आणि उपयोगात येणाऱ्या साधनांचे निर्जुतुकीकरण करून घ्यावे.
- पक्ष्यांवर बारीक नजर ठेवून रोज निरीक्षण करावे. एखाद्या पक्ष्यात आजाराची कोणतीही लक्षणे आढळल्यास पशुवैद्यकास बोलवावे. आजाराचे निदान लवकरात लवकर करून आवश्यक उपाययोजना तातडीने कराव्या.
- आजारी पक्षी वेळीच काढून इतर निरोगी पक्ष्यांना संसर्ग होणार नाही याची दक्षता घ्यावी. मरतुकीची पक्ष्यांच्या योग्य विल्हेवाट लावावी.

www.mafsu.in

* मार्गदर्शक *

कर्नल प्रा. (डॉ.) ए. एम. पातुरकर
मा. कुलगुरु, मपमविवि, नागपुर

www.knpcvs.in

डॉ. एस. व्ही. उपाध्ये
अधिष्ठाता, पशुविज्ञान विद्याशाखा,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. एन. व्ही. कुरकुरे
संचालक संशोधन,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. ए. यु. भिकाने
संचालक विस्तार शिक्षण,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. व्ही. डी. आहेर
सहयोगी अधिष्ठाता
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा

* संकलन *

डॉ. स्मिता आर. कोलहे
संशोधन प्रकल्प प्रमुख, पशुवैद्यकीय व पशुसंवर्धन विस्तार शिक्षण विभाग
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा